

Prof. dr hab. Krzysztof Pleszka
Katedra Teorii Prawa
Wydziału Prawa i Administracji
Uniwersytetu Jagiellońskiego

RECENZJA

w postępowaniu habilitacyjnym

dr Anny Kalisz

I. Uwagi wstępne. Ocena ogólna.

Zgodnie z art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.), a także z rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitacyjnego (Dz. U. nr 196, poz. 1165, dalej „Ustawa”) ocenie recenzenta podlegają osiągnięcia naukowe uzyskane, tj. opublikowane lub inaczej ogłoszone po otrzymaniu stopnia doktora oraz aktywność naukowa osoby ocenianej. Ustawa wymaga od recenzenta rozstrzygnięcia czy wskazane osiągnięcia naukowe stanowią znaczny wkład osoby ocenianej w rozwój danej dyscypliny naukowej oraz czy aktywność naukowa tej osoby miała charakter „istotnej”.

Zastosowanie wymagań ustawowych do oceny przedłożonego przez dr Annę Kalisz dorobku naukowego prowadzi do wniosku, że dorobek ten spełnia standardy ustawowe. W szczególności zgodnie z art. 16 ust. 2 Ustawy za osiągnięcie naukowe uznawane jest dzieło opublikowane w całości lub zasadniczej części albo jednotematyczny cykl publikacji. W dorobku Habilitantki znajdujemy kilka takich opracowań. Jednakże z uwagi na fakt, że jedna z monografii jest opublikowaną rozprawą doktorską, a trzy pozostałe monografie (*Mediacja sądowa i pozasądowa. Zarys wykładu*, Warszawa 2009; *Polubowne rozwiązywanie konfliktów*

w pomocy społecznej. *Komunikacja, psychologia konfliktów, negocjacje i mediacje socjalne*, Sosnowiec 2015; *Wykładnia prawa. Model ogólny a perspektywa Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i prawa Unii Europejskiej*, Lublin 2011) powstały jako prace współautorskie, za w pełni spełniającą wymagania ustawowe uznać należy monografię *Mediacja jako forma dialogu w stosowaniu prawa*, Wydawnictwo DIFIN, Warszawa 2016, ss. 239. Habilitantka w przedłożonym Autoreferacie uznaje tę pracę za spełniającą przesłanki art. 16 ust. 2 Ustawy, a zatem uznaje, że monografia ta stanowi osiągnięcie naukowe. Z tego względu pierwszoplanowym zadaniem recenzenta będzie ocena tej właśnie monografii. Antycypując dalsze uwagi z przekonaniem stwierdzam, że powołana praca jest osiągnięciem naukowym stanowiącym znaczny wkład w rozwój nauki prawa. Uważam ponadto, że zarówno przedstawiona do recenzji monografia, jak i cały pozostały dorobek naukowy Habilitantki niewątpliwie spełniają warunki przewidziane dla osób ubiegających się o stopień doktora habilitowanego w dziedzinie nauk prawnych.

Po uzyskaniu stopnia naukowego doktora nauk prawnych (2006) dr Anna Kalisz przygotowała i opublikowała szereg artykułów, rozdziałów pracach zbiorowych, monografii autorskich i współautorskich, a także tekstów w książkach pod jej redakcją. Publikacje te uznaję za będące na wysokim poziomie naukowym. Podejmują one niejednokrotnie wątki nowe lub słabiej opracowane w literaturze, ujawniając zarazem dobry warsztat naukowy Habilitantki. Podkreślenia wymaga, że są to teksty ciekawe, także dla osób koncentrujących swoje zainteresowania na innych szczegółowych zagadnieniach prawoznawstwa. Mogę z pełnym przekonaniem stwierdzić, że dr Anna Kalisz wykazuje się istotną aktywnością naukową.

Uważam ponadto, że należy docenić pozostałe osiągnięcia Habilitantki związane z pracą naukową, takie zwłaszcza jak udział i kierowanie programami badawczymi, wygłoszenie licznych referatów na konferencjach krajowych i międzynarodowych, czy też udział w organizacjach naukowych. Podkreślenia wymagają także osiągnięcia Habilitantki zakresie dorobku dydaktycznego, popularyzatorskiego oraz eksperckiego.

Szczegółowe uzasadnienie przedstawionych powyżej pozytywnych ocen - zarówno przedłożonej przez dr Annę Kalisz monografii, jak i pozostałego dorobku naukowego oraz aktywności naukowej przedstawiam poniżej.

II. Ocena rozprawy habilitacyjnej

1. Cel rozprawy i zagadnienia metodologiczne.

W ostatnich latach toczy się w Polsce dość ożywiona dyskusja dotycząca sprawowania przez państwo wymiaru sprawiedliwości. W dyskusji tej coraz częściej podkreśla się potrzebę usprawnienia wymiaru sprawiedliwości poprzez uzupełnienie standardowego, adjudykacyjnego sposobu rozstrzygania sporów prawnych formami alternatywnymi, czyli wszelkimi pozaprocesowymi metodami rozwiązywania sporów. W uzasadnieniu takiego rozwiązania mającego na celu usprawnienie szeroko rozumianego wymiaru sprawiedliwości wskazać można na różne przesłanki.

Po pierwsze, nie ulega wątpliwości rola przesłanek formalnych wyrażanych w sposób oficjalny w aktach prawa europejskiego (dyrektywach, rozporządzeniach i pozostałych aktach prawnych).

Po drugie wskazać można na przesłanki materialne odwołujące się do efektywności zewnętrznej wymiaru sprawiedliwości, chociażby poprzez zmniejszenie ilości sporów (spraw) rozstrzyganych autorytatywnie w trybie adjudykacyjnym przez sądy.

Po trzecie, istotną rolę odgrywają przesłanki materialne odwołujące się do efektywności wewnętrznej wymiaru sprawiedliwości, poprzez uwzględnienie autonomii stron postępowania, ich przekonaniu o możliwości pełnego wypowiedzenia swoich racji, a w rezultacie o sprawiedliwości zapadłych decyzji. Jak łatwo można zauważyć przesłanki te pozostają ze sobą, przynajmniej w potencjalnej kolizji: im głębiej spełnimy przesłanki materialne wewnętrzne, tym w mniejszym stopniu możliwe będzie osiągnięcie efektywności zewnętrznej.

Przedstawiony powyżej zarys dyskusji toczonej wokół roli alternatywnych form rozwiązywania sporów z istoty nie może być wyczerpujący, ale umożliwia osadzenie rozważań prowadzonych przez Autorkę w tej dyskusji. Nie ulega bowiem wątpliwości, że recenzowana monografia mieści się w głównym nurcie dyskusji nad usprawnieniem wymiaru sprawiedliwości w drodze szerszego zastosowania metod alternatywnych dla rozwiązywania sporów. Podstawowa teza jaka zostaje postawiona w monografii zmierza do wykazania, że wraz z poszerzaniem się obszaru, w którym stosowane są alternatywne formy rozwiązywania sporów, a w szczególności mediacja, prawo, a zwłaszcza jego stosowanie zyskuje silniejszy charakter dialogiczny, deliberatywny, co może prowadzić do wzmocnienia skuteczności

prawa i jego stosowania. Rozwiązanie jakie zostało przyjęte przez Habilitantkę w celu dowiedzenia i uzasadnienia tak postawionej tezy sprowadza się do próby ujęcia w terminach i języku wybranych koncepcji prawa zjawiska konfliktu i sporu prawnego. Rozwiązanie to winno, zdaniem Autorki, sprzyjać pogłębieniu integracji prawoznawstwa, w zwłaszcza teorii prawa z innymi naukami społecznymi. Chociaż mam wątpliwości, czy rzeczywiście takie rozwiązanie pogłębi integrację teorii prawa z innymi naukami społecznymi, to podjęta przez Autorkę próba scharakteryzowania mediacji jako procedury rozwiązywania sporów prawnych przy zastosowaniu różnych koncepcji prawa zasługuje ze wszech miar na uznanie.

Przedstawiona do recenzji monografia stanowi próbę systematycznego opracowania relacji stosowania prawa jako procedury autorytatywnego rozstrzygania sporów prawnych oraz mediacji jako dialogowej procedury rozwiązywania tychże sporów. Podjęcie takiej próby sprawia, że Autorka wkracza na notoryjnie sporne obszary teorii prawa (np. spory dotyczące pojęcia prawa), ale ponadto musi dokonać określonych ustaleń pojęciowych (np. pojęcie „mediacji”, pojęcie „stosowania prawa” etc.) Niezależnie od rezultatu jaki został osiągnięty w monografii, sam zamysł badawczy jest bardzo interesujący. Uważam, że cel naukowy, jaki postanowiła zrealizować Habilitantka jest trafnie dobrany i tym samym zasługuje na pozytywną ocenę.

Osiągnięcie tak opisanego celu badawczego wymagało od Autorki przyjęcia określonych założeń, z których najważniejsze są według niej trzy:

- a) większość ontologicznych koncepcji prawa odwołuje się do relacji prawa i komunikacji, można zatem poddać analizie komunikacyjny wymiar prawa;
- b) prawo ma zapewnić opanowanie konfliktów w społeczeństwie i sprawiedliwość rozstrzygnięć powstałych sporów prawnych;
- c) konflikty i spory prawne mogą być rozstrzygane lub rozwiązywane (autoreferat s.5)

Sformułowanie pierwszego założenia wydaje się najbardziej wątpliwe. Wprowadzenie pojęcia „ontologiczna koncepcja prawa” sprawia, że niezbędne staje się objaśnienie tego pojęcia. Nie jest bowiem jasne co Habilitantka rozumie pod pojęciem ontologii, które to pojęcie współcześnie jest pojęciem wieloznacznym. Co więcej skonstruowanie pojęcia złożonego „ontologiczna koncepcja prawa” wzmacnia tę niejasność, gdyż nie mamy pewności czy chodzi tu o sposób istnienia prawa, czy też charakterystykę pewnej grupy koncepcji. Zresztą podobne wątpliwości pojawiają się w odniesieniu do samego pojęcia koncepcji albowiem rozdział

monografii, w którym Autorka omawia komunikacyjny wymiar prawa rozpoczyna twierdzeniem, że „nie istnieje jedna definicja pojęcia „prawo” (s. 57), aby następnie wskazać na „sporność pojęcia „prawo” i przejść z kolei do przedstawienia zawartości tej części monografii – skrótowego opisu „wybranych koncepcji ukazujących istotę prawa” (s. 57). Habilitantka posługuje się zatem terminami definicja, pojęcie, koncepcja bez żadnego objaśnienia ani rozumienia tych terminów, ani relacji pomiędzy nimi.

Brak dyscypliny metodologicznej uważam za największą słabość recenzowanej monografii, wprowadzie przykłady braku dyscypliny są dość liczne, ale opiszę dwa - w mojej opinii najistotniejsze.

W podsumowaniu rozdziału o komunikacyjnym wymiarze prawa Autorka podejmuje próbę wykazania jaka koncepcja prawa jest najbardziej adekwatna dla ujęcia alternatywnych form rozwiązywania sporów. Niemal całe podsumowanie poświęcone zostało formom alternatywnym, ale bez jakiegokolwiek objaśnienia co Autorka rozumie pod pojęciem ADR. Końcowe fragmenty podsumowania poświęcone zostały mediacji, ale nie z uwagi na kryteria ujęcia ADR, lecz z uwagi na filozoficzno-prawną charakterystykę mediacji, która wedle Autorki sprowadza się do opisanego wątków modernistycznych i postmodernistycznych. W konsekwencji mamy do czynienia z zastosowaniem dwóch odmiennych kryteriów oceny adekwatności.

W kluczowym dla monografii rozdziale poświęconym konfrontacji mediacji i sądowego stosowania prawa Habilitantka sięga do pojęcia modelu uznając, w moim przekonaniu trafnie, że pokazanie istotnych różnic pomiędzy procedurą rozstrzygania sporów a procedurą rozwiązywania sporów będzie efektywne, jeśli posłużymy się modelowaniem obu procedur. Problem jednak w tym, że Autorka nie objaśnia w monografii pojęcia modelu. W konsekwencji powstają istotne wątpliwości czy chodzi o model w sensie deskryptywnym, czy też normatywnym, czy też jakimkolwiek innym. Jednocześnie wprowadza pojęcie „paradygmatu” także go nie objaśniając, co sprawia nie tylko narastanie wątpliwości, ale także prowadzi do twierdzeń silnie niejasnych, jak np. teza: „prezentowany poniżej model nie jest osobnym paradygmatem stosowania prawa w ogóle, lecz jedynie modelem podejmowania decyzji w sytuacji włączenia mediacji w proces sądowego stosowania prawa” (s. 139). Z cytowanej tezy czytelnik dowiadyuje się wprowadzie, że istnieje jakaś relacja pomiędzy modelem a paradygmatem, ale jaka i na czym polega, może się jedynie domyślać. Tego

rodzaju zaniedbania metodologiczne dotyczą także innych pojęć jakimi posługuje się w monografii Habilitantka.

2. Struktura monografii oraz jej zawartość.

Recenzowana praca obejmuje pięć rozdziałów równomiernie obszernych. Najobszerniejszy rozdział czwarty, poświęcony został konfrontacji modeli stosowania prawa, a mianowicie modelu sądowego oraz modelu mediacyjnego. Jest to całkowicie zrozumiałe, gdyż mediacja, jej charakterystyka oraz rola w stosowaniu prawa stanowią główny przedmiot rozważań Habilitantki.

Po krótkim wstępie Habilitantka podejmuje w rozdziale pierwszym zadanie wprowadzenia pewnego uporządkowania pojęć funkcjonujących w debacie nad możliwością, dopuszczalnością oraz korzyściami płynącymi z zastosowania alternatywnych wobec adiudykacyjnych form rozwiązywania sporów. Jednak punktem wyjścia Autorki nie jest analiza ani pojęcia mediacji, ani pojęcia alternatywnych metod rozwiązywania sporów, ani pojęć stosowania prawa czy modelu, lecz pojęcia dyskursu i dialogu oraz konfliktu i sporu prawnego. W gruncie rzeczy rozdział noszący tytuł „Komunikacja i konflikt w ramach prawa” poświęcony został przeglądowi licznych pojęć występujących w procesach komunikacyjnych i w dyskusjach nad istotą, definicją czy koncepcją prawa. Autorka definiuje takie pojęcia jak pojęcie „aktu komunikacyjnego”, „kodu komunikacyjnego”, „kompetencji komunikacyjnej”, „monologu”, „wypowiedzi normatywnej”, ale także pojęcie „normy”, pojęcie „wartości” etc. Szczególną uwagę poświęca Habilitantka określeniu relacji pomiędzy pojęciami „dyskursu” i „dialogu” oraz pomiędzy pojęciem „konfliktu” i „sporu”. Problem jednak w tym, że nie zostało przedstawione jakiejkolwiek uzasadnienie dla takiego, a nie innego doboru definiowanych pojęć, chociaż podobnie jak Ona uważam pojęcie „konfliktu” oraz „sporu” za pojęcia kluczowe w analizie ADR. W istocie rzeczy czytelnik nie wie, w jakim celu Autorka definiuje pewne pojęcia, nie definiuje zaś innych, co wywołuje wrażenie pewnego chaosu. Wrażenie to pogłębia się, gdyż niektóre zdefiniowane pojęcia nie są dalej wykorzystywane, natomiast inne pozostają niezdefiniowane (jak np. pojęcie „komunikacji transmisyjnej”, s.36 pierwszy wiersz). W podsumowaniu tego rozdziału Autorka koncentruje się wyłącznie na charakterystyce różnic pomiędzy pojęciem „dyskursu” i pojęciem „dialogu” oraz wzajemnej relacji tych pojęć, co sprawia, że pytanie o cel przedsięwziętej analizy pojęć pozostaje nadal bez odpowiedzi.

Zagadnienie komunikacyjnego wymiaru prawa zostaje przez Autorkę poddane analizie w rozdziale drugim. Wypada się zgodzić z Habilitantką co do roli jaką odgrywa prawo jako swoiste medium komunikacji społecznej. Rzecz w tym jednak, że jest to teza trywialna. Żadna koncepcja prawa nie zakłada braku komunikacji z jego adresatami. Zatem rzecz nie tyle w samym aspekcie komunikacyjnym prawa, ile w organizacji sposobu, procedur komunikowania się państwa z obywatelami. I właśnie takie ujęcie stanowi zamysł badawczy jaki zamierza Habilitantka zrealizować w tej części rozprawy. Powstaje jednak pytanie na ile udało się w pracy ten zamysł zrealizować. Autorka podejmuje trud opisanie „wybranych koncepcji ukazujących istotę prawa”, aby w konsekwencji rozważyć „wpływ komunikacyjnego ujęcia prawa na decyzje dotyczące sporów prawnych” (s. 58). Wątpliwości powstają już w odniesieniu do doboru koncepcji jakie Autorka poddaje analizie : koncepcje autopojetyczne, teorię działania komunikacyjnego Jurgena Habermasa, doktrynę Law and Society (L&S), Critical Legal Studies (CLS), hermeneutykę prawniczą oraz teorie argumentacyjne. Taki wybór koncepcji jest w mojej opinii nieco chaotyczny, tym bardziej, że Autorka nie podaje argumentów za takim doбором analizowanych koncepcji, ani też kryteriów doboru. W szczególności mam istotne wątpliwości co do komunikacyjnego charakteru takich doktryn jak CLS czy L&S. Jeśli w ogóle są to koncepcje komunikacyjne, to z pewnością nie w tym samym znaczeniu co koncepcje autopojetyczne, teoria Habermasa, czy hermeneutyka prawnicza. Poważniejsze zastrzeżenie wiąże się z pytaniem o celowość analizy wybranych koncepcji prawa z punktu widzenia użyteczności tej analizy w objaśnianiu kwestii kluczowych w monografii. W tym zakresie odpowiedź Autorki wydaje się dalece niewystarczająca, uznaje bowiem, że „koncepcja prawa jako działania komunikacyjnego w znacznym i wyraźnym stopniu koresponduje z naturą mediacji” (s. 67). To wszystko prawda, ale czy niezbędne było poddawanie analizie kilku koncepcji prawa, li tylko po to, aby stwierdzić, że mediacja podobnie jak inne formy ADR ma dialogowy, komunikacyjny czy deliberatywny charakter. Tym bardziej, że w kluczowym dla rozprawy rozdziale czwartym poświęconym porównaniu modeli podejmowania decyzji kończących spór, tj. modelu sądowego i modelu mediacyjnego Autorka posługuje się pojęciem stosowania prawa o jak najbardziej pozytywistycznym rodowodzie (s.119 oraz przypis 421 i cytowana tam literatura), czego zresztą nie mam Jej za złe, wytykam jedynie niekonsekwencję. Podobnie ma się sprawa z akceptowanym modelem sądowego stosowania prawa, który nie przypomina jakiegokolwiek modelu o charakterze komunikacyjnym czy deliberatywnym, np. modelu argumentacyjnego.

W rozdziale trzecim Habilitantka charakteryzuje instytucję mediacji. Interesującym punktem wyjścia do charakterystyki instytucji mediacji jest przyjęcie przez Autorkę dawno już zapomnianej koncepcji wielopłaszczyznowego badania prawa. Żałować jedynie należy, że habilitantka nie pokusiła się o omówienie, chociażby skrótowe, ewolucji tej koncepcji, żywo dyskutowanej w latach sześćdziesiątych, aż do początku lat siedemdziesiątych, a oparła się wyłącznie na wersji, skądinąd bardzo ciekawej, prof. G. L. Seidlera. Zaniechanie to utrudnia percepcję roli jaką przypisuje Habilitantka temu narzędziu metodologicznemu w analizie mediacji, a piszącego te słowa zmusiło do sięgnięcia do stosu nieposegregowanych, pożółkłych i zakurzonych nadbitek z tego okresu. Kwerenda ta przyniosła jednak pewien rezultat. Otóż, w pewnej fazie dyskusji o wielopłaszczyznowej koncepcji prawa powstał problem natury filozoficznej, a mianowicie w jakim sensie mówimy o płaszczyznach w odniesieniu do prawa : czy w sensie płaszczyzn badania prawa, a zatem metodologicznych, czy w sensie płaszczyzn w jakich prawo istnieje – ontologicznych. Pierwsze założenie jest słabsze, drugie silniejsze. Wspominam o tym, gdyż odnoszę wrażenie, że ten sam problem nie został rozstrzygnięty przez Autorkę w omawianym rozdziale i pomieszanie wersji ontologicznej i metodologicznej przyczynia się do wątpliwości co do użyteczności tej koncepcji w analizie prawnego ujęcia instytucji mediacji, bo o takie ujęcie, jak rozumiem Autorce chodzi. Zmuszony jestem także do wytknięcia kolejnego przykładu braku dyscypliny metodologicznej. Tym razem chodzi o pojęcie mediacji. Habilitantka nie podjęła wyzwania analizy tego pojęcia w rozdziale pierwszym poświęconym analizie i definicjom pojęć kluczowych dla rozprawy. W rezultacie dopiero na stronie 110 dowiadujemy się, że mediacja jest rozumiana szeroko. Niestety bardziej szczegółowe pytanie o zakres szerokości rozumienia mediacji pozostaje bez odpowiedzi. Pozostałe kwestie poruszane w rozdziale są standardowym omówieniem mediacji i jej zasad.

W podsumowaniu oceny tej części rozprawy, stwierdzić wypada, że mimo pewnych mankamentów, głównie metodologicznej oraz strukturalnej natury stanowi ona dobre wprowadzenie do kluczowego rozdziału konfrontującego sposoby rozwiązywania sporów.

Niejako zwieńczeniem dyskusji nad ujęciem mediacji w stosowaniu prawa jest rozdział czwarty, dotyczący w istocie rzeczy umiejscowienia mediacyjnego sposobu rozwiązania sporu w sądowym stosowaniu prawa (ciekawe, że większość autorów nie poddaje analizie innych niż sądowy, sposobów stosowania prawa). W moim przekonaniu ten

rozdział stanowi kluczową część recenzowanej monografii. Nie wnikając w szczegóły analizy modelu sądowego stosowania prawa i modelu mediacyjnego rozwiązania sporu, mimo istotnych wątpliwości co do tożsamości definicyjnej obu pojęć modelu wypada stwierdzić, że rację ma Habilitantka upatrując istotę różnicy pomiędzy modelami decyzji kończącej spór (trafne określenie na rozwiązanie bądź rozstrzygnięcie) w podstawie decyzji kończącej spór. Niestety, jest niesłychanie trudno zidentyfikować tę podstawę, a przypominam, że Autorka przyjmuje w tym zakresie klasyczny model stosowania prawa, o pozytywistycznej proveniencji, czego nie czyni wobec mediacji. Trudność w identyfikacji podstawy decyzji polega głównie na tym, że Autorka akceptuje niesłychanie chwiejne i niejasne pojmowanie prawa. W tym stanie rzeczy powstaje problem na jakiej podstawie zostanie wydana decyzja kończąca spór, każdy prawnik odpowie - na podstawie adekwatnej do stanu faktycznego normy prawnej usankcjonowanej autorytetem państwa, teoretyk mediacji – na podstawie także (używam słowa „także”, aby nie konstruować zbyt mocnego założenia) norm pozaprawnych. Takie stanowisko podziela także Habilitantka, ale ceną naukową takiego rozwiązania jest niejasne stanowisko co do rozumienia prawa, a w konsekwencji pojęcia „bezprawności” oraz „legalności”.

Ostatni, piąty rozdział poświęcony został przeglądowi różnych instytucjonalnie rozwiązań mediacyjnych w polskiej regulacji prawnej. Ta część rozprawy ma charakter sprawozdawczy, nie ma w tym nic naukowo źródłowego, ale w mojej opinii ta część rozprawy nie powinna być częścią końcową, lecz wstępną, w której można by rozwiązać problem analizy pojęciowej mediacji, jej zakresu i odmian oraz płynnie przejść do pozostałych ustaleń pojęciowych, a dopiero potem do merytorycznych ustaleń.

3. Ocena monografii.

Recenzowana monografia stanowi ważną próbę teoretycznego opracowania problematyki, która w Polsce, w ostatnich latach, budziła stale coraz większe zainteresowanie. Uwagi jakie przedstawiłem powyżej, w tym także krytyczne, mają przede wszystkim charakter polemiczny. Nie ulega dla mnie wątpliwości, że podjęcie przez Autorkę analizy skomplikowanego, wielowątkowego zagadnienia, stykającego się z wieloma notoryjnie spornymi pojęciami i rozwiązaniami musiało sprawić, że niektóre z proponowanych twierdzeń oraz rozwiązań będą kontrowersyjne oraz będą skłaniały do uwag polemicznych. Uważam, że jest to zaleta recenzowanej rozprawy. Niewiele jest w teorii prawa zagadnień, które nie wywoływałyby polemik i dyskusji, a jeśli takowe istnieją, to zazwyczaj są banalne.

Nie budzi zastrzeżeń także strona formalna rozprawy. Rozważania prowadzone są w sposób przejrzysty i kończone konkluzjami. Właśnie taki sposób konstruowania wyводу umożliwia polemikę, czyli to co nadaje sens poszukiwaniom naukowym. Język pracy jest poprawny.

Autorka wykorzystuje w rozprawie bardzo obszerną i w ogromnej większości obcojęzyczną literaturę obejmującą kilkaset pozycji (prawdopodobnie ponad 500 prac cytowanych). Nie znajduję istotnych braków w tym względzie.

Z uwagi na powyżej wskazane oceny cząstkowe przedstawioną do recenzji monografię oceniam pozytywnie.

III. Ocena pozostałego dorobku naukowego dr Anny Kalisz.

Oprócz ocenionej wyżej monografii dr Anna Kalisz przedstawiła do oceny dorobek naukowy w postaci monografii, artykułów, rozdziałów w pracach zbiorowych i innych publikacji. Dorobek ten jest zarówno ilościowo obszerny, jak i jakościowo znaczący. Habilitantka opublikowała po uzyskaniu stopnia doktora nauk prawnych ponad sześćdziesiąt pozycji. W moim przekonaniu ilościowe kryteria oceny dorobku, aczkolwiek ważne, są kryteriami drugorzędnymi. Pierwszorzędne znaczenie ma ocena merytoryczna publikacji oraz ocena stopnia nowości naukowej, który oceniane teksty wnoszą do danej dyscypliny. A ta ocena w odniesieniu do publikacji Habilitantki jest bardzo wysoka. Zainteresowania badawcze Habilitantki koncentrują się w trzech obszarach:

- 1) Wykładni prawa, z szczególnym uwzględnieniem wykładni prawa Unii Europejskiej,
- 2) Praw człowieka,
- 3) Alternatywnych form rozwiązywania sporów.

W każdym z tych obszarów badawczych Habilitantka opublikowała ważne naukowo rozprawy. Listę znaczących publikacji dr Anny Kalisz w pierwszym obszarze badawczym otwiera jej opublikowana rozprawa doktorska pt. *Wykładnia i stosowanie prawa wspólnotowego* (Wolters Kluwer, Warszawa, 2007). Jest to bardzo ważna książka, w literaturze przedmiotu zajmująca poczesne miejsce, często cytowana w piśmiennictwie prawniczym poświęconym wykładni prawa Unii Europejskiej. Wielką zasługą Autorki jest nie tylko przybliżenie czytelnikowi polskiemu na czym polega operatywna wykładnia Trybunału Sprawiedliwości UE oraz jakie znaczenie ma jego orzecznictwo w stosowaniu prawa przez inne sądy, ale także zobrazowanie różnic i podobieństw modeli stosowania prawa i wykładni akceptowanych w odniesieniu do prawa wspólnotowego oraz prawa krajowego.

Poza tym opracowaniem na uwagę zasługują liczne artykuły i rozdziały w pracach zbiorowych poświęcone orzecznictwu i wykładni prawa europejskiego dokonywanej przez Trybunał Sprawiedliwości. Wszystkie te prace oceniam bardzo wysoko. Podsumowaniem tych zainteresowań badawczych jest opublikowana wspólnie z L. Leszczyńskim i B. Liżewskim, niezwykle interesująca monografia *Wykładnia w międzynarodowym prawie praw człowieka i prawie Unii Europejskiej. Model wykładni a odrębności*. (Lublin 2012).

Drugim, istotnym wątkiem badawczym, dającym się wyróżnić w opublikowanym dorobku naukowym Habilitantki jest analiza klauzul generalnych stosowanych w regulacjach praw człowieka. Wprawdzie w tym obszarze badawczym Habilitantka nie opublikowała dotychczas żadnej monografii, tym niemniej jej dokonania naukowe są znaczące. Jako szczególnie wartościowe pozycje wypada wskazać opracowanie *Principle of Proportionality as an Element Stabilizing the Diversity of Values in Democratic Societies (in the Context of Individual Freedom)*, opublikowane w pracy zbiorowej pod redakcją M. Jovanovic i D. Pavicevic *Crisis and Quality of Democracy in Eastern Europe*, Eleven International Publishing 2012 oraz tekst opublikowany w czasopiśmie *Principia. Pisma koncepcyjne z filozofii i socjologii teoretycznej*, (Kraków 2013) pod tytułem *Klauzula moralności publicznej w prawie polskim i europejskim – jako przykład regulacyjnej, ochronnej oraz innowacyjnej funkcji prawa*.

Trzeci nurt zainteresowań badawczych dr Anny Kalisz koncentruje się na analizie możliwości zastosowania procedur alternatywnych, a w szczególności mediacji jako procedury efektywnej w rozwiązywaniu sporów szczególnego typu. Zagadnieniom tym Habilitantka poświęciła kilka wartościowych opracowań (w tym także współautorskich). Przedmiotem szczególnie interesujących rozważań jest analiza możliwości i ograniczeń zastosowania procedury mediacyjnej w rozwiązywaniu sporów powstałych na tle pomocy socjalnej, np. w zakresie opieki nad dziećmi i ustalaniu relacji dzieci i rodziców, opieki nad rodzicami lub innymi niepełnosprawnymi członkami rodziny, w zakresie sporów dotyczących majątku i finansów w związkach formalnych i nieformalnych, czy sporów wynikających z relacji sąsiedzkich. Analiza ta jest przedmiotem monografii (przygotowanej wspólnie z A. Zienkiewiczem), zatytułowanej *Polubowne rozwiązywanie konfliktów w pomocy społecznej. Komunikacja. Psychologia konfliktów. Negocjacje i mediacje socjalne*, (Oficyna Wydawnicza Humanitas, Sosnowiec 2015). Autorzy podkreślają wieloaspektowość problematyki szeroko rozumianej pomocy społecznej. Wskazują na aspekty psychologiczne, socjologiczne, organizacyjne, etyczne (zwłaszcza w zakresie etyki pracy socjalnej), a także prawne. Właśnie

ta wieloaspektowość problematyki, a w konsekwencji sporu jaki powstaje często także przy udziale administracji zajmującej się sprawami socjalnymi, skłoniła Autorów do podjęcia próby analizy adekwatności procedur mediacyjnych w rozwiązywaniu sporów tego rodzaju.

Problematykę mediacji jako jednej z form ADR możemy znaleźć w pracach poświęconych jej funkcjonowaniu w nietypowych dziedzinach prawa, jak np. w prawie publicznym (*Poszerzanie mediacji w obszarze prawa (publicznego)*, Przegląd Prawa Publicznego 2014, nr 9), czy też w pracach o charakterze porównawczym (*Mediacja w sprawach cywilnych w prawie polskim i europejskim*, Europejski Przegląd Sądowy 2010 nr 11, współautorka E. Prokop – Perzyńska). Ale najbardziej znaczącą pozycją tego nurtu zainteresowań badawczych dr Anny Kalisz jest opublikowana wspólnie z A. Zienkiewiczem monografia *Mediacja sądowa i pozasądowa. Zarys wykładu*. Wolters Kluwer, Warszawa 2009 oraz drugie wydanie poprawione i uzupełnione 2014. Opracowanie to jest bardzo często cytowane w piśmiennictwie prawniczym dotyczącym zagadnień mediacji, co jedynie potwierdza jego wysoką wartość naukową.

Lektura publikacji dr Anny Kalisz potwierdza ważną cechę Jej dorobku naukowego. Mam tu na myśli rzeczywistą interdyscyplinarność badań i dorobku naukowego. Co więcej, zdolność do badania różnych typów zjawisk z dziedziny nauk społecznych nie prowadzi do eklektyzmu zainteresowań badawczych Habilitantki.

Uważam, że dorobek naukowy dr Anny Kalisz jest istotny, wartościowy i wraz z recenzowaną monografią stanowi znaczny wkład Habilitantki w rozwój nauki prawa, a tym samym spełnia przesłankę ustawową nadania dr Annie Kalisz stopnia doktora habilitowanego.

IV. Ocena pozostałej aktywności naukowej Habilitantki oraz aktywności dydaktycznej i organizacyjnej.

O aktywności naukowej habilitanta świadczy przede wszystkim jego dorobek. Powyżej sformułowane uwagi przesądzają wysoką ocenę aktywności naukowej Habilitantki. Ale aktywność naukowa dr Anny Kalisz nie ogranicza się jedynie do opublikowanych prac. Podkreślenia wymaga jej bardzo znacząca aktywność konferencyjna. W okresie ostatnich dziesięciu lat jakie minęły od obrony doktoratu uczestniczyła Ona w 58 liczących się międzynarodowych i krajowych konferencjach naukowych, wygłaszając 52 referaty (38 referatów w języku polskim, 10 w języku angielskim, a 4 w języku rosyjskim). Na

podkreślenie zasługuje także wygłoszenie przez Habilitantkę kilku wykładów gościnnych na zaproszenie instytucji krajowych.

Godny uwagi jest także udział Habilitantki w zespołach eksperckich: od 2014 roku prowadzi mediacje w Ośrodku Pomocy Osobom Pokrzywdzonym Przestępstwem w ramach projektu Ministerstwa Sprawiedliwości, w latach 2009 -2013 prowadziła zajęcia „Europejskie prawo wspólnotowe” dla Katowickiej Okręgowej Izby Radców Prawnych; w 2007 oraz 2009 roku prowadziła wykłady dla sędziów z zakresu wykładni prawa wspólnotowego oraz metod prawniczych w interpretacji prawa.

Miarą aktywności naukowej jest także udział w pracach instytucji, organizacji i towarzystw naukowych. Także i na tym polu Habilitantka ma istotne osiągnięcia: od 2005 roku jest członkiem Międzynarodowego Stowarzyszenia Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej, a od 2010 członkiem Prezydium Komisji Nauk Prawnych i Ekonomicznych PAN (o. Katowice) oraz od 2012 Stowarzyszenia Badań nad Źróżłami i Funkcjami Prawa „*Fontes*”.

Na wysoką ocenę zasługuje działalność dydaktyczna oraz zaangażowanie organizacyjne dr Anny Kalisz. Z licznych przedsięwzięć dydaktycznych i organizacyjnych w jakich Habilitantka brała lub nadal bierze udział wskażę na niektóre, te, które moim zdaniem są szczególnie wartościowe i świadczą Jej o dużej aktywności. Do takich przedsięwzięć dydaktycznych należy prowadzenie wykładów w ramach Uniwersytetu Trzeciego Wieku oraz prowadzenie zajęć dla studentów Uniwersytetu Dziecięcego Uni Kids z zakresu „*Prawa człowieka, prawa dziecka, prawa zwierząt*”.

V. Konkluzja

Biorąc pod uwagę przedstawioną wyżej ocenę dorobku naukowego, zarówno monografii, jak i pozostałych publikacji ogłoszonych po uzyskaniu stopnia naukowego doktora nauk prawnych oraz ocenę aktywności naukowej stwierdzam, że dr Anna Kalisz spełnia wymagania ustawowe określone w art.16 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.), co uzasadnia nadanie Pani dr Annie Kalisz stopnia naukowego doktora habilitowanego nauk prawnych.

Kraków, 8 września 2016 r.

Krzysztof Pleszka

13